

Teologies africanes: de la insurrecció a la reconstrucció

Francesc-Xavier Marín i Torné

Doctor en Filosofia, membre consell assessor per la diversitat religiosa de la Generalitat de Catalunya

---

1. Introducció

HISTÒRICAMENT, EL CRISTIANISME va servir de justificació a l'empresa colonial.¹ Va ser l'excusa per envair l'imaginari africà i imposar-li un destí vinculat a la seva capacitat de convertir-se a la fe cristiana i la seva llum civilitzatòria. Malgrat les complexes relacions entre els missioners i l'administració colonial, el fet és que evangelització i colonització estaven íntimament unides en el projecte de subordinar Àfrica a Occident. El discurs teològic apareixia com la narració dels vencedors que identificava la cultura local amb el paganisme i relegava a l'exili interior la religiositat tradicional. El cristianisme vinculat a la colonització va irrompre com una força anihiladora de les identitats africanes.

Amb la progressiva aparició del moviment anticolonialista i l'acés a les independències irrompen nous fenòmens: la voluntat d'africanització del cristianisme, el pas d'una religiositat lligada a la moral

1. Donem per entès que la diversitat cultural d'Àfrica és literalment inabastable i que seria un greu error metodològic pretendre proporcionar una lectura única d'aquesta complexitat. En funció dels objectius d'aquest article ens centrem exclusivament en les aportacions de la teologia cristiana feta a Àfrica i obviarem les moltes i fructíferes contribucions de la teologia islàmica.

individual a una altra de centrada en l'ètica política, la determinació de fer de la teologia un ferment de creativitat en ordre a la implantació del Regne de Déu a Àfrica... Mig segle després, fracassats no pocs projectes, la teologia africana analitza la seva capacitat de vehicular un futur esperançador lligada a una nova evangelització que aspira a mobilitzar les consciències per comprometre's en accions de canvi social. S'ha passat d'una exigència d'insurrecció ideològica (la identitat cultural i l'alliberament) a una visió dominada per la necessitat d'un pensament que ajudi a la reconstrucció d'Àfrica.

Hi ha acord a establir tres grans etapes en aquest decurs: 1.- La problemàtica de la identitat cultural vinculada a la recerca de l'autoidentificació enfront del no-res que havia implantat la colonització; 2. La problemàtica de l'alliberament en relació amb la pretensió d'atorgar als pobles africans la seva pròpia capacitat d'acció; 3. La problemàtica de la reconstrucció en ordre a la creació d'una nova societat a través de la imaginació ètica.²

2. Per a una panoràmica general de la teologia africana contemporània recomanem les obres següents: B. ADOUKONOU, (1990). *Jalons pour une théologie africaine*, Paris, Lethielleux; O. BIMWENYI KWESHI, (1981), *Discours théologique négro-africain. Problèmes des fondements*, Paris, Présence Africaine; B. BUJO, (2008), *Introduction à la théologie africaine*, Fribourg, Presses Universitaires; K. DICKSON, (1984), *Theology in Africa*, Maryknoll, Orbis; R. HAES, (1989), *Théologie africaine, bilan et perspectives*, Kinshasa, FCK; M. B. KUNGUA, (2002). *Panorama de la théologie négro-africaine contemporaine*, Paris, L'Harmattan; M. Malu-Nyindu, (1980). *Tendances et perspectives de la théologie africaine*, Kin, FTC; G. MUZOREWA, (1985), *The origins and development of African theology*, Maryknoll: Orbis; A. Ngindu-Mushte, (1989) *Les thèmes majeurs de la théologie africaine*, Paris, L'Harmattan; C. NYAMITI, (1989), *Evaluation critique de certaines problématiques dans la théologie africaine d'aujourd'hui*, Kinshasa, FCK; J. PARRAIT, (1987), *A Reader in African Christian Theology*, London: SPCK; H. SAWYERR, (1997), *What is African theology?* London, SPCK; N. SOÉDÉ, (1995), *Théologie africaine. Origine, évolutions*, Abidjan: Institut Catholique de l'Afrique de l'Ouest; E. E. UZUKWU, (1998). *Le devenir de la théologie catholique en Afrique anglophone*, Vatican: Transversalités; J. YOUNG, (1993). *African theology*, London, Greenwood Press.

El continent africà continua tenint al davant la ingent tasca de procurar-se una nova coherència bo i reconstruint un imaginari col·lectiu.

2. A la recerca de la identitat: de la teologia de l'adaptació a la teologia de l'encarnació

La colonització d'Àfrica ha deixat unes profundes ferides de les quals les cicatrius encara en són visibles en forma de desestructuració (econòmica, política, cultural, espiritual...). Els africans van ser completament despulats de la seva identitat,³ reduïts a una situació d'empoobriment antropològic i d'extenuació de les esperances humanes més bàsiques.⁴ Va ser l'experiència d'una fallida total i d'una desarticulació general dels principis de la seva existència.⁵ Dècades després de l'esfrondament de les seves estructures socials i dels seus punts de referència el continent africà continua tenint al davant la ingent tasca de procurar-se una nova coherència bo i reconstruint un imaginari col·lectiu.

Amb el pas dels anys, enfront de l'evangeli aportat pels missioners a partir d'una mirada que refusava tot valor a la cultura local i pretenia fer *tabula rasa*, s'imposa de mica en mica l'intent de fer significativa la realitat africana. Es tractava de concedir la primacia al context socio-cultural que buscava una manera pròpia de comprensió de la revelació i de fer-la capaç de convertir el cor de les persones i de transformar les societats africanes. Així, van irrompre en l'escena teològica uns autors per als quals la inculturació del cristianisme era el centre de les seves preocupacions en el marc d'una teologia que impulsava un cristianis-

3. V. Y. MUDIMBE, (1988), *The Invention of Africa*, Bloomington, Indiana University Press; J. R. DE BÉNOIST, (1985), *Colonisation et évangélisation, Le Caire*, Editions des Pères Jésuites en Égypte; A. MBEMBE, (1988), *Afriques indociles. Christianisme, pouvoir et État en société postcoloniale*, Paris, Karthala.

4. E. MVENG, (1978), *Essai d'anthropologie négro-africaine*, Kinshasa, CERA, p. 85.

5. F. EBOUSSI-BOULAGA, (1977), *La crise du Muntu. Authenticité africaine et philosophie*, Paris, Présence Africaine; (1981) *Christianisme sans fétiche. Révélation et domination*, Paris, Présence Africaine.

me autènticament africà. L'objectiu serà demostrar que la teologia és indispensable per als africans perquè s'ajusta a les seves tradicions pròpies i pot respondre als reptes que la història els adreça. Es tractarà, doncs, d'una teologia centrada en la recerca de la identitat cultural.⁶

En un primer moment, la teologia de la salvació de les ànimes subjacent a la pràctica de les missions serà progressivament substituïda per una indigenització del cristianisme. És el pas a la teologia de l'adaptació: no es tracta de destruir les cultures locals a fi de bastir sòlidament l'Església sobre les seves runes, sinó de considerar la tradició cultural africana com un sòl idoni per plantar-hi la llavor evangèlica.⁷ És una teologia que sembla tenir en compte el destinatari: africanitzar les pràctiques pastorals voldrà dir identificar els elements positius de cada cultura local que, un cop purificats, seran compatibles amb el cristianisme.⁸

S'entén que tot plegat cristal·litzés en monografies consagrades a les grans àrees culturals i als grups ètnics. La finalitat era demostrar que és possible adaptar les grans afirmacions de la fe cristiana a la concepció africana (sentit de comunitat, obertura a la transcendència, recerca de l'harmonia...). A partir de l'obra pionera del franciscà Placide Tempels⁹ apareixerà una tendència teològica orientada a pensar el cristianisme africà sota el paràmetre de la «força vital»: l'objectiu espiritual dels africans és intensificar la vida i defensar-la contra tot allò que la pot afèblir.¹⁰

6. J. A. MALULA, (1973), *L'Église à l'heure de l'africanité*, Kinshasa, Éditions de l'Archevêché de Kinshasa.

7. O. BIMWENYI-KWESHI, (1981), *Discours théologique négro-africain*, Paris, Présence Africaine. p. 155; F. M. LUFULUABO, (1963). *La conception bantoue face au christianisme*, Paris, Présence Africaine, ps. 115-130.

8. M. MUTANDA, (1989). *La genèse et l'évolution de la théologie africaine*, Kinshasa, Facultés Catholiques de Kinshasa, p. 29.

9. P. TEMPELS, (1945). *La philosophie bantoue*. Elisabethville, Lovania; F.-X. MARÍN, (2002), *L'ethnophilosophie africaine*, «Ars Brevis», 8, ps. 112-145.

10. E. MESSI-METOGO, (1985). *Théologie africaine et ethnophilosophie*, Paris, Harmattan; A. KAGAMÉ, (1956). *La philosophie bantu-rwandaise de l'être*, Bruxelles, Académie Royale; F.-M. LUFULUABO, (1964), *Orientation préchrétienne de la conception bantoue*, Kin, CEP; V. MULLAGO, (1965), *Un visage africain du christianisme*, Paris, Présence Africaine; J. A. MALULA,

La teologia de l'encarnació s'autopresenta com l'exigència d'una dinàmica d'intersubjectivitat responsable on el cristianisme i Àfrica es modifiquen mútuament.

Tanmateix, els bisbes africans reunits a Madagascar el 1974 van considerar superada aquesta teologia de l'adaptació en favor d'una teologia de l'encarnació.¹¹ Ja no es tractava d'acceptar un model teològic vingut de l'exterior i que calgués adaptar a la realitat africana en una mena de concordisme. Ara el repte era estimular la recerca teològica africana a partir de la presa de consciència dels valors propis. És el deure imperiós de romandre fidels al patrimoni heretat dels seus avantpassats. Mentre que la teologia de l'adaptació concebia la cultura africana a partir dels elements de la seva cosmovisió compatibles amb el missatge bíblic, la teologia de l'encarnació s'autopresenta com a l'exigència d'una dinàmica d'intersubjectivitat responsable on el cristianisme i Àfrica es modifiquen mútuament.

Entre un model (el de l'adaptació) i l'altre (el de l'encarnació) podem inscriure una sèrie de fets que signifiquen l'imperatiu de construir Àfrica a partir de la seva pròpia identitat cultural. Ens referim als moviments de l'*African Personality* i l'*African Renaissance* d'Edward Wilmot Blyden i de William Edwards Burghart du Bois amb la seva tesi de l'ànima africana originària,¹² al moviment *Légitime Défense* dels estudiants negres de París els anys 20 denunciant l'ordre colonial europeu, o al corrent de la *Négritude* els anys 30 amb Aimé Césaire, Léo-

(1987), *L'église à l'heure de l'africanité*. Kinshasa: Saint Paul d'Afrique; B. IDOWU, (1965), *Towards an Indigenous Church*, Oxford, University Press; F. L. KABASELE, (1987), *Le Christ comme Ancêtre et Aîné*, Paris, Desclée; S. MBONYINKEBE, (1978), *Influence réciproque entre le christianisme et les religions africaines*, Kinshasa, CERA.

11. Évêques d'Afrique et de Madagascar présents au 4ème Synode Épiscopal mondial, (1974). Promouvoir l'évangélisation dans la coresponsabilité. *La Documentation Catholique*, 71, 995-996.

12. W.E.B. DU BOIS, (2007), *Les Âmes du peuple noir*, Paris, La Découverte; E.W. BLYDEN, (1967); *Christianity, Islam and the Negro Race*, Edimbourg, Edimbourg University Press.

pold Sédar Senghor i Léon Gontram Damas amb la política com a camp d'acció per a la desalienació identitària.¹³

Tot plegat genera en la primera meitat del segle XX una inquietud per la recuperació d'una identitat africana que no sigui modelada segons els patrons occidentals. Pel que fa a les seves implicacions en el terreny de la reflexió teològica, aquest moviment troba tres punts cabdals:

1. El 1956, tretze teòlegs africans i haitians publiquen el llibre *Des prêtres noirs s'interrogent* on es presenta per primera vegada una proposta col·lectiva de teologia africana com a acte de resistència i insurrecció enfront d'Occident.¹⁴ Aquests teòlegs constaten que el cristianisme continua essent percebut com una religió importada que converteix els creients africans en simples consumidors, escindits entre la voluntat de viure sincerament els valors evangèlics i el fet de trobar-se privats dels valors de la seva pròpia cultura. La qüestió s'acaba formulant en els termes següents: són compatibles el cristianisme i la negritud? La seva reivindicació era clara: que el fet de ser cristià no comportés haver d'avergonyir-se de ser africà i renunciar a les pròpies cosmovisions. Durant massa temps les qüestions sobre Àfrica s'han tractat sense comptar amb els africans i, en més d'una ocasió, s'ha decidit contra els mateixos africans, però ara es tracta que els africans tinguin veu pròpia.¹⁵

2. El 1959 té lloc a Roma el Segon Congrés d'Escriptors i Artistes Negres, amb el títol «La unitat de les cultures negroafricanes». En el programa hi constava una subcomissió de filòsofs i de teòlegs que van insistir en el fet que per pensar no calia remetre la realitat africana als esquemes occidentals ni viure tancat defensivament en la pròpia tradició sinó que s'imposava l'obertura a les altres cultures. Va ser en aquest

13. F.-X. MARIN, (2013). *Aimé Césaire: consciència de la Negritud*. «Ars Brevis», 19, ps. 93-118; Marín, F.-X. (2000), *Els antecedents de la filosofia política africana*, «Ars Brevis», 6, ps. 187-209.

14. (1956), *Des prêtres noirs s'interrogent*, Paris, Cerf; L. SANTEDI KINKUPU, (2006), *Des prêtres noirs s'interrogent, 50 ans après*, Paris, Karthala-Présence Africaine; P. POUCOUTA, (2006), *Des prêtres noirs s'interrogent, cinquante ans plus tard*, Paris, ICP.

15. M. CHEZA, (1996), *Le synode africain: Histories et textes*, Paris, Karthala.

marc que el teòleg John Mbiti va encunyar l'expressió «un sistema teològic per a Àfrica».¹⁶

3. El 1960 la Facultat de Teologia de Léopoldville va organitzar un debat públic sobre la possibilitat d'una teologia africana.¹⁷ En nom del professorat hi va intervenir Alfred Vanneste, que admetia la conveniència de l'africanització de la catequesi i la pastoral però defensava l'existència d'un cristianisme universal vàlid per a totes les cultures.¹⁸ En nom dels estudiants va parlar Tharcisse Tshibangu Tshishiku, que reivindicava l'adveniment d'una teologia africana que, inspirada en la cultura tradicional, expressés el reconeixement d'un pensament propi.¹⁹ Si Vanneste veia en la teologia africana l'intent de reduir el cristianisme als esquemes d'una cultura particular, Tshibangu defensava que el conjunt dels trets de la cultura africana poden ser rellegits des de l'evangeli i enriquir el patrimoni de l'Església. Tal com es va plantejar semblava un debat sobre l'universalisme/particularisme del cristianisme. Sigui com sigui, caldrà esperar el 1985 perquè Joan Pau II (precisament a Kinshasa, el nou nom de l'antiga Léopoldville on havia tingut lloc el debat) empri per primera vegada en boca d'un Papa l'expressió «teologia africana».

Aquests esdeveniments posaran les bases perquè el 1974 els bisbes

16. J. S. MBITI, (1959). *Christianisme et religions indigènes au Kenya*, Paris, Présence Africaine. p. 151. Vegi's també J. S. MBITI, (1968), *The ways and means of communicating the gospel*. London, Oxford University; (1969), *African Religions and philosophy*, London, Heinemann; (1970), *Concepts of God in Africa*, Londres, SPCK; (1990), *African religions and philosophy (éd)*, Oxford, Heinemann.

17. Th. TSHIBANGU, i A. VANNESTE, (1960), *Débat sur la théologie africaine*, «Revue du Clergé Africain», 15 (4), ps. 333-352.

18. A. VANNESTE, (1960), *D'abord une vraie théologie*, Kinshasa, Clergé Africain; (1969), *Théologie universelle et théologie africaine*, Kin, Clergé africain; (1972), *L'originalité du christianisme*. Kinshasa, Clergé Africain, (1989). *Une interpellation aux églises africaines*, Kinshasa: FCK.

19. Th. TSHIBANGU, (1960), *Vers une théologie de couleur africaine?* Kinshasa, Clergé Africain; (1974), *Le propos d'une théologie africaine*, Kinshasa: Presse Universitaire; (1979), *Les tâches de la théologie africaine*. Kinshasa, FCK; (1987), *La théologie africaine. Manifeste et programme pour le développement des activités théologiques en Afrique*. Kinshasa: Saint-Paul; (1989), *Cheminement personnel et voies de la théologie africaine*. Kinshasa: FCK.

El cristianisme només serà pertinent si arrela en la cosmovisió africana i facilita el diàleg entre fe-cultura.

africans proclamin el pas de la teologia de l'adaptació a la de l'encarnació, i perquè el 1979 la Conferència Panafricana de Teòlegs del Tercer Món, reunida a Accra, estableixi com a fonts bàsiques de la teologia africana la Bíblia,²⁰ les religions tradicionals,²¹ l'antropologia africana, les esglésies independents africanes i les realitats socioculturals africanes. No es pot fer teologia en el buit: el cristianisme només serà pertinent si arrela en la cosmovisió africana i facilita el diàleg entre fe-cultura, ja que el missatge bíblic esdevé bona notícia en la mesura que ofereix els mitjans per assolir els objectius primordials de l'existència.²²

3. La teologia com a font d'alliberament

En la mesura que aspiren a la recuperació de la identitat africana, tant la teologia de l'adaptació com la de l'encarnació trobaven un bon fonament en l'etnofilosofia que els permetia l'acostament a la cultura tradicional. Era de preveure, per tant, que les crítiques a l'etnofilosofia per part de l'anomenada Escola Crítica (Marcien Towa, Paulin

20. V. BACINONI, (1989). *Bible et identité africaine*, Kinshasa, FCK; B. BUETUBELA, (1989), *Lecture africaine de la Bible*, Kinshasa: FCK; P. POUROUTA, (2002). *Lectures africaines de la Bible*. Yaoundé, Pucac.

21. K. LUBO, (2004). *Les religions traditionnelles africaines*, Kinshasa: Mission MED; B. MUZUNGU, (1989), *Religions traditionnelles africaines et théologie africaine*. Kin, FCK; B. IDOWU, (1973), *African traditional religion. A definition*, London, SCM; S. G. KIBICHO, (1976). *African traditional religion and christianity*, Genève, WSCF Books.

22. F. PONGO, (2006), *La place de la théologie africaine*, Mbuji-mayi, IFTSA; T. DEMBO, (2005), *Mission de la théologie africaine*. Kinshasa, Mission MED; J.N.K. MUGAMBI, (1989), *Jesus in African Christianity*, Nairobi: Initiatives; (1991), *The Future of the Church and the Church of the Future in Africa*, Nairobi, AACC.

Hountondji) acabessin tenint un reflex en les reflexions teològiques.²³ Ja no es tractava simplement de recuperar la identitat emancipant-se d'Occident sinó també (i sobretot) de la creença segons la qual existeix una identitat africana tradicional immutable.

Per als partidaris de la teologia de l'alliberament el punt de partida ja no són les tradicions identitàries sinó el context social actual. D'aquesta manera, enfront d'un apropament culturalista, aquest nou paradigma teològic se centra en les estructures mentals que debiliten la percepció ajustada dels problemes socials. Convençuda que la fe només té sentit si és capaç de donar resposta concreta a problemes específics, la teologia de l'alliberament denuncia els mals que ens afecten i proposa l'evangeli com a força reestructuradora.²⁴ Aquest alliberament no és simplement una forma de pensament, sinó una norma estructuradora que dona forma a un discurs de tipus teològic-sociològic basat en les situacions quotidianes,²⁵ o a un discurs de

23. M. TOWA, i L.-S. SEGNHOR, (1980), *Négritude ou servitude?* Yaoundé, Clé; P. HOUNTONDJI, (1977), *Sur la Philosophie africaine. Critique de l'ethnophilosophie*, Paris: Maspéro; F. X. MARIN, (2004), *La filosofía crítica africana*, «Ars Brevis», 10, ps. 137-167.

24. Un dels corrents més vius de la teologia de l'alliberament està vinculat a la sanació i els exorcismes amb noms de teòlegs tan potents com Emmanuel Milingo i Meinrad Hebga. E. MILINGO, (1984), *The world in between. Christian healing and the struggle for spiritual survival*, Maryknoll, Orbis; M. Hebga, M. (1979), *Sorcellerie, chimère dangereuse*, Abidjan, Inades; (1982), *Sorcellerie et prière de délivrance*, Paris: Présence africaine; (1990), *Interpellation des mouvements mystiques*, Kinshasa, FCK; (1994), *Le ministère de la guérison: Monopole des sectes et églises indépendantes*. Kinshasa, CERA; (1995), *Afrique de la raison, Afrique de la foi*, Paris, Karthala; (1998), *La rationalité d'un discours africain sur les phénomènes paranormaux*, Paris, Harmattan.

25. J. M. ÉLA, (1980), *Le cri de l'homme africain*, Paris, L'Harmattan; (1981), *Voici le temps des héritiers. Églises d'Afrique et voies nouvelles*, Paris, Karthala; (1982), *De l'assistance à la libération*, Kinshasa, CEP; (1984), *Identité propre d'une théologie africaine*, Paris, Cerf; (1985), *Ma foi d'africain*, Paris, Karthala; (1994), *Restituer l'histoire aux sociétés africaines*, Paris, Harmattan; (1994), *L'irruption des pauvres. Société contre ingérence, pouvoir et argent*. Paris, Harmattan; (1995), *Theology under the tree*, Maryknoll, Orbis; (1998), *Innovations sociales et renaissance de l'Afrique noire. Les défis du monde d'en-bas*. Paris, Harmattan; (2001), *Guide pédagogique de formation à la recherche pour le développement en Afrique*. Paris, L'Harmattan; (2003), *Repenser la théologie africaine*, Paris, Karthala.

contestació política,²⁶ o a una narració filosòfica centrada en la constitució d'una nova autenticitat,²⁷ o a una concepció antropològica que veu la necessitat de superar l'empobriment.²⁸

Aquests teòlegs han dut a terme un tasca immensa mostrant que cada poble i cada generació pot repensar el cristianisme a partir de la mateixa trajectòria històrica. Per a ells la teologia no es limita a la denúncia, la lucidesa reflexiva o la sensibilització, sinó que ha de derivar cap a la dinamització de les responsabilitats creatives. Es tracta d'una teologia no purament reactiva sinó proactiva, complementària més que competitiva, reconstructiva més que deconstructiva, orientada vers les persones i no vers les institucions, activa més que verbal, que mira el futur i no cap al passat, consultiva més que impositiva.²⁹

Som davant d'un discurs que protesta contra la manca de reconeixement.³⁰ Per això la situació a Sud-àfrica durant l'apartheid va

26. D. TUTU, (1979). *La théologie de la libération en Afrique*. In K. APPIAH, *Libération ou adaptation? La théologie africaine s'interroge*, Paris, L'Harmattan, ps. 194-292; (1980), *Forced landing: Africa South*. Johannesburg: Ravan Press; (1982), *Crying in the Wilderness*. London: Nowbray; (1985), *Bishop Tutu speaks*. Cape Town, SA Institute of Race Relations; (1987), *Black Theology and African Theology: Soulmates or Antagonists?*. In John PARRATT (ed.), *Reader in African Christian Theology*, London, SPCK, ps. 55-74; (1999). *No future without forgiveness*, London, Rider.

27. F. EBOUSSI-BOULAGA, (1991), *A contretemps*, Paris, Karthala; (1999). *Lignes de résistance*, Yaoundé, Clé.

28. E. MVENG, (1966), *Dossier culturel pan-africain*, Paris, Présence Africaine; (1972), *L'Afrique noire et la Bible*, Jérusalem, Interfaith; (1974), *L'Art d'Afrique noire. Liturgie cosmique et langage religieux*, Paris, Mame; (1985), *L'Afrique dans l'Église, paroles d'un croyant*, Paris, Harmattan; (1987), *Spiritualité et libération en Afrique*, Paris, Harmattan; (1988), *La théologie africaine de la libération*, Rome, Concilium; E. MVENG, i B. L. LIPAWING, (1996). *Théologie, libération et cultures africaines. Dialogue sur l'anthropologie négro-africaine*, Yaoundé- Paris, Clé-Présence Africaine; E. MVENG, (1998). *Une lecture africaine de la Bible*. «Nouvelle Revue Théologique», 120 (1), ps. 32-45.

29. K. KANGUDIE, (1989), *Inculturation et libération en théologie africaine*, Kinshasa, FCK; P. Mukendi, (2005). *Théologie de libération africaine*, Kinshasa, Mission MED; K. BEDIAKO, (1995), *Christianity in Africa, the renewal of a non-western religion*, New York, University of Edinburgh & Orbis; O. BIMWENYI-KWESHI, (1981), *Discours théologique négro-africain. Problème des fondements*, Paris, Présence Africaine.

30. B. KATIKISHI, (2004). *Charge prophétique de l'Église d'Afrique*, Kinshasa, FCK.

“ La *Black Theology* va intentar presentar Jesús com l'objectiu de les esperances dels pobles negres que anhelien la justícia, fent de la raça un lloc teològic, un àmbit alhora d'opressió però també de trobada salvífica.

resultar emblemàtica per a aquest paradigma i va fer dels sud-africans un poble-símbol per a la resta d'africans identificats amb el Servent Sofrent. En efecte, la *Black Theology* va intentar presentar Jesús com l'objectiu de les esperances dels pobles negres que anhelien la justícia, fent de la raça un lloc teològic, un àmbit alhora d'opressió però també de trobada salvífica.³¹ Si els *Afrikaners* (majoritàriament cristians calvinistes desvinculats del Consell Ecumènic de les Esglésies i de l'Aliança Reformada Mundial) apel·laven a una lectura de la Bíblia per justificar l'apartheid, la teologia de l'alliberament recorre a l'èxode com a clau hermenèutica per comprendre la societat actual: la història de Déu amb la humanitat ho és d'alliberament i, a través de l'encarnació i la passió, s'identifica amb els pobres, els esclaus i els oprimits.³²

4. Una teologia per a la reconstrucció d'Àfrica

Hem vist abans com la reflexió de la Filosofia Crítica sobre l'Etnofilosofia havia facilitat el pas del paradigma de la teologia de la identitat al de l'alliberament. Ara bé, des dels anys 80 s'ha criticat la

31. J. CONE, (1975). *God of the oppressed*, San Francisco, Harper & Row; (1984), *For my people. Black Theology and Black Church*, Maryknoll, Orbis.

32. A. BOESAK, (1984), *Black and Reformed. Apartheid, Liberation and the Calvinist Tradition*, New York: Orbis; (1987), *Comfort and Protest*, Philadelphia, Westminster; J. N. J. KRITZINGER (1988), *Black Theology—Challenge to Mission*. Pretoria, UNISA; J. KUNNIE, (1994), *Models of Black Theology*, Cambridge; Mass, Cowley; I. J. MOSALA, (1990), *Biblical Hermeneutics and Black Theology in South Africa*, Michigan, Eerdmans; A. NOLAN, (1988), *God in South Africa. The Challenge of the Gospel*. Cape Town, David Philip; J. Young, (1986), *Black and African Theologies*, Maryknoll, Orbis.

ideologia subjacent a la filosofia crítica i s'ha posat l'accent en l'aspiració a transformar Àfrica. Vumbi Yoka Mudimbe³³ i Eluya Kondo Dimandja³⁴ en són els referents pel fet d'insistir en la ineficàcia de buscar principis eterns o identitats blindades pel passat en comptes de recórrer a l'ús del mateix enteniment. Atès que la crisi de les societats africanes no ho és només de la racionalitat sinó de les condicions del seu ésser-en-el-món, la solució ha de passar pel recurs a l'imaginari com a conjunt de les potències creadores. No es tracta només de revolucionar les lògiques del coneixement sinó d'articular el sentit en un context d'economia en fallida, de política embogida, de teixit social esquinçat i de derrota del pensament africà postindependentista. Es tracta d'abandonar el paradigma de recerca d'identitat cultural per tal d'accedir a un model de reconstrucció d'Àfrica.³⁵

El problema teològic aquí no és el d'una identitat cultural, sinó la lluita contra la injustícia que ha d'alliberar la humanitat des de la perspectiva evangèlica. Per als teòlegs inscrits en aquest corrent, es tracta d'elaborar una teologia de la caritat on la invocació a la tradició africana està sotmesa a una perspectiva pneumatològica que transforma la realitat: el principi d'acció depèn de l'amor com a criteri que Jesús introdueix en la història dels creients. L'amor mobilitza la responsabilitat i la solidaritat mitjançant les quals hom construeix la seva identitat i transforma la societat. El discurs esdevé eclesiològic: és en la comunitat de creients on té lloc aquesta acció històrica que encarna la fraternitat més enllà de la solidaritat ètnica i allibera el principi de

33. V. Y. MUDIMBE, (1982), *L'Odeur du père. Essais sur les limites de la science et de la vie en Afrique*, Paris, Présence Africaine.

34. E. K. DIMANDJA, (1985). *Les philosophes africains contemporains et la problématique du développement*. «Les Nouvelles Rationalités Africaines», 1, 5-22.

35. A. KARAMAGA, J. B. CHIPENDA, J. N. K. MUGAMBI, i C. K. OMARI, (1991), *L'Église d'Afrique. Pour une théologie de la reconstruction*, Défis Africains, Nairobi: Conférence des Églises de Toute l'Afrique; J. N. K. MUGAMBI, i L. MAGESA, (eds.) (1990), *The Church in African Christianity. Innovative Essays in Ecclesiology*. Nairobi, All African Conference of Churches; M. J. AGOSSOU, (1987), *Christianisme africain. Une fraternité au-delà de l'ethnie*, Paris: Kart-hala; B. ADOUKONOU, (1980), *Jalons pour une théologie africaine*, 2 vols, Paris-Namur, Let-hielleux- Le Sicomore.

solidaritat universal. No es nega la identitat com a problema ni l'exigència de l'alliberament, sinó que són reorientades en funció de les necessitats de l'Església africana. En un continent ple de paradoxes i de situacions caòtiques, cal un nou dinamisme centrat en la responsabilitat individual i col·lectiva que trobi un nou espai per a la teologia com a orientació per a la intel·ligència social, el lideratge polític i el desenvolupament espiritual.³⁶

Aquí l'autor de referència és el pastor evangèlic luterà Kā Mana, sens dubte un dels teòlegs cristians més importants dels darrers anys. La seva immensa producció³⁷ és prova de la diversitat dels seus interessos centrats sempre en una triple perspectiva: el diagnòstic de les situacions, l'orientació pràctica de la reflexió i la innovació en les

36. V. Dedji, (2003), *Reconstruction & Renewal in African Christian Theology*, Nairobi, Acton; J. N. K. Mugambi, (1995), *From Liberation to Reconstruction. Africa Christian Theology After the Cold War*, Nairobi, East Africa; D. MULUNDA-NYANGA, (1997), *The Reconstruction of Africa*. Nairobi, All Conference of Churches; C. VILLA-VICENCIO, (1992), *A Theology of Reconstruction*, Cambridge, University Press; A. BABE, (1998), *Eglises d'Afrique: De l'émancipation à la responsabilité*, Louvain-la-Neuve: Bruylant-Academia.

37. K. KĀ MANA, (1978), *Libération ou développement*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1980), *Le développement intégral*, Kinshasa, CEPHIK; (1980), *Pour que l'homme vive*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1980), *Les solidarités responsables*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1980), *Une responsabilité de civilisation*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1980), *La révolution indispensable*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1981), *Pour bâtir un monde nouveau*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1981), *Les Droits de Dieu*, Kinshasa: Zaïre-Afrique; (1986), *L'homme, la question éthique et l'idéologie économique*. Bruxelles, Archipel; (1987), *Destinée négro-africaine*, Bruxelles, Archipel; (1989), *Ethique de la culture*, Strasbourg, Université des Sciences Humaines; (1990), *Les valeurs qui comptent*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1991), *L'Afrique va-t-elle mourir?* Paris, Cerf; (1991), *Situation spirituelle de notre société*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1991), *La démocratie: un enjeu pour les églises d'Afrique*, Kinshasa, Zaïre-Afrique; (1992), *Foi chrétienne, crise africaine et reconstruction de l'Afrique*, Yaoundé, Clé, (1993), *Théologie africaine pour temps de crise*, Paris: Karthala; (1994), *Eglises africaines et théologie de la reconstruction*. Genève, Protestant; (1999), *Chrétiens et Eglises d'Afrique: penser l'avenir*, Yaoundé: Clé; (2000), *La nouvelle évangélisation en Afrique*, Paris, Karthala; (2001), *Théologie du bonheur partagé*, Douala, Sherpa; (2002), *Crise africaine et théologie de la terre*. Yaoundé, Sherpa; (2004), *Christianismes africains, Construire l'espérance*. Cotonou, Pentecôte; (2004), *Réussir l'Afrique*, Bafoussam, Cipro-Cré; (2005) *La mission de L'église africaine*, Yaoundé, Cipro; (2006), *A coeur ouvert, confession d'un croyant africain*, Yaoundé, Ciproce.

Les societats africanes poden ressuscitar a una vida nova si s'adonen de la necessitat de l'ètica com a arrelament en el diàleg amb els diferents corrents que agiten l'Àfrica contemporània.

relacions entre el cristianisme i la societat. Es tracta d'una reconstrucció que comporta un canvi de mentalitat pel que fa a la sensibilització i a la formació de creients capaços d'incidir decisivament en la seva cultura. És, doncs, una teologia amb un fort component missiològic i evangelitzador, amb una profunda guia ètica inspirada en els drets humans que apunta l'adveniment d'un nou imaginari determinat per la seqüència memòria-pràctica-utopia.

Inspirat en l'hermenèutica bíblica, Kā Mana extreu la lliçó del pas de la crisi a la reconstrucció en el moviment que va del fracàs del jardí d'Edèn al conflicte entre Caín i Abel, l'esfondrament de la torre de Babel i la destrucció pel diluvi: unes lliçons sobre la crisi del cor, la fallida de la responsabilitat fraterna, la ruïna de l'home solitari i la possibilitat de recomençar. Les societats africanes poden ressuscitar a una vida nova si s'adonen de la necessitat de l'ètica com a arrelament en el diàleg amb els diferents corrents que agiten l'Àfrica contemporània: allò humà ha de ser el principi rector de tota reflexió i de tota acció centrada en el reconeixement de l'alteritat, la lògica de la donació i de la solidaritat que conduiran a un nou món.